

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Prawa mniejszości narodowych
i mniejszości etnicznych w Irlandii

dr Justyna Eska-Mikołajewska

Prawa podstawowe
Warszawa 2022

Spis treści

I. Przedstawienie pojęcia mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej w Irlandii	5
1. Ogólna charakterystyka państwa	5
2. Podstawy irlandzkiego systemu prawnego	7
3. Rozumienie pojęcia mniejszości narodowej i etnicznej w Irlandii	8
II. Podstawy prawne regulujące status mniejszości narodowych i etnicznych	12
III. Uprawnienia grup mniejszościowych ze szczególnym uwzględnieniem ich prawa do zachowania swojej tożsamości, używania języka ojczystego w edukacji oraz sferze publicznej	15
1. Regulacje konstytucyjne w zakresie praw podstawowych	15
2. Prawa i wolności jednostki w regulacjach prawnomiędzynarodowych	16
3. Uprawnienia grup mniejszościowych w odniesieniu do prawa do zachowania własnej tożsamości i używania języka ojczystego	18
IV. Gwarancje prawne uczestniczenia grup mniejszościowych w życiu społeczno-politycznym	22
Bibliografia	27

I. Przedstawienie pojęcia mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej w Irlandii

1. Ogólna charakterystyka państwa

Irlandia (*Ireland*) zajmuje większość wyspy Irlandii, będąc drugą co do wielkości wyspą Wysp Brytyjskich położoną na zachód od Wielkiej Brytanii. Około czterech piątych obszaru Irlandii to terytorium Republiki Irlandii. Pozostała jedna piąta na północnym wschodzie wyspy należy do Irlandii Północnej (*Northern Ireland*), wchodzącej w skład Wielkiej Brytanii.

Na mocy art. 4 Konstytucji Irlandii z 1937 r.¹ państwo nosi nazwę *Éire* lub w języku angielskim – *Ireland*. Stosowanie jednej nazwy dla określenia zarówno wyspy, jak i państwa, miało na celu podkreślenie integralności Irlandii Północnej oraz pozostałej części wyspy, stanowiących jeden organizm państwowy. Zgodnie z art. 2 ustawy o Irlandii z 1948 r. (*The Republic of Ireland Act, 1948*)² nazwa państwa to „Republika Irlandii”, co w tłumaczeniu na język irlandzki brzmi: *Poblacht na hÉireann*.

Terytorium Irlandii zajmuje 70 273 km², z czego powierzchnia lądowa wynosi 68 883 km², zaś wodna – 1390 km², co pozwala temu państwu zająć 120 miejsce na świecie. Granice lądowe Irlandii ze Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej mają długość 490 km. Linia brzegowa wynosi 1448 km.

Republika Irlandii liczy 5 275 004 mieszkańców (stan na listopad 2022 r.), co zapewnia jej 123 miejsce na świecie pod względem wielkości populacji. Wielkość populacji po raz pierwszy od ponad 170 lat przekroczyła liczbę 5 milionów. Od ostatniego spisu ludności w 2016 r. odnotowano wzrost liczby ludności o ponad 360 tysięcy. Stolicą i największym miastem jest Dublin. Populacja obszaru metropolitalnego Dublina (stan na 2022 r.) wynosi 1 255 963 osób, co oznacza wzrost o 1,13% w stosunku do roku 2021³. Inne duże miasta to Cork z ludnością wynoszącą 210 tysięcy osób (stan na 2019 r.), a także Galway, Limerick oraz Waterford, których populacje nie przekraczają 100 tysięcy osób.

¹ *Konstytucja Irlandii*, przeł. S. Grabowska, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006, s. 395.

² *The Republic of Ireland Act 1948* (No. 22 1948), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1948/act/22/enacted/en/html> (dostęp: 21.11.2022 r.).

³ Według Centralnego Urzędu Statystycznego do 2031 r. populacja Dublina może przekroczyć 5 milionów – *Dublin Population 2022*, <https://worldpopulationreview.com/world-cities/dublin-population> (dostęp: 21.11.2022 r.).

Populacja kraju rosła o 0,8% rocznie, natomiast ludność pochodzenia irlandzkiego wzrosła zaledwie o 0,2%. Najszybciej zwiększającą się grupą etniczną od 2011 r. była „inni włącznie z ludnością pochodzenia mieszanego” (*Other including mixed background*), która odnotowała roczny wzrost o 14,7%. Grupa określona jako „każde inne białe pochodzenie” (*Any other White background*) zwiększała się o 1,6% rocznie, podczas gdy ludność afrykańska ulegała zmniejszeniu o 0,3% rocznie.

Największą grupą w 2016 r. byli „Biali Irlandczycy” (*White Irish*), którzy stanowili 82,2% mieszkańców. Kolejną pozycję zajęli mieszkańcy z grupy „każde inne białe pochodzenie”, których liczba wyniosła 9,5%, następnie Azjaci spoza Chin – 1,7% i tzw. inni włącznie z ludnością pochodzenia mieszanego, których liczba wyniosła 1,5%. Irlandzcy Trawelerzy (*Irish Travellers*)⁴ stanowili 0,7% populacji, zaś Chińczycy zaledwie 0,4%.

W 2016 r. poza terytorium irlandzkim urodziło się ponad 810 tysięcy mieszkańców Irlandii, co stanowiło 17,3% populacji. Rumunii, Brazylijczycy oraz Hiszpanie należą do najszybciej rozwijających się grup narodowych w Irlandii (stan na 2016 r.).

Zgodnie z art. 8 ust. 1 konstytucji irlandzkiej (gaelicki lub *gaeilge*) jako język narodowy posiada status pierwszego języka urzędowego i jest powszechnie używany. Stosuje go około 39,8% populacji (stan na rok 2016), zamieszkującej głównie obszary wzdłuż zachodniego wybrzeża Irlandii, znane jako *gaeltachtaí*. W tych regionach przeważa używanie języka irlandzkiego. Łącznie 1,76 miliona ludzi posługuje się językiem irlandzkim, z czego: 73 800 mówi tym językiem codziennie, 111 500 – co tydzień, 586 500 – rzadziej niż raz na tydzień, a 421 300 osób zgłosiło, że nigdy nie mówi w tym języku w życiu codziennym (stan na rok 2016)⁵. Status drugiego języka urzędowego na mocy art. 8 ust. 2 konstytucji posiada angielski.

Dominującą religią w Irlandii jest Kościół rzymskokatolicki – wyznanie rzymskokatolickie zadeklarowało w 2016 r. 78,3% ludności, co oznacza jednak o 10% mniej niż w roku 2002 r. Kolejnym pod względem liczebności wyznaniem religijnym jest Kościół Irlandzki (*Church of Ireland*), do którego należy 2,7% mieszkańców. Liczba pozostałych odłamów chrześcijaństwa wynosi 1,6%. Muzułmanie stanowią 1,3% populacji, podczas gdy grupa „inne” obejmuje 2,4% ludności. Liczba osób bez wyznania to 9,8%, zaś niezadeklarowanych – 2,6% (stan na 2016 r.).

⁴ Formalnie Irlandzcy Trawelerzy zostali uznani za rdzenną mniejszość etniczną w marcu 2017 r. Było to wydarzenie niezwyklej rangi, bowiem już od lat 80. XX w. społeczność ta walczyła o taki status, wskazując na posiadanie własnego języka, historii i kultury opartej na nomadyzmie oraz poszerzonej rodzinie trawelerskiej – zob. szerzej E. Radzewicz, *O irlandzkich Trawelerach i nomadyzmie*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2016, z. 4 (162), s. 81 i n.

⁵ Ireland – Minorities and indigenous peoples, <https://minorityrights.org/country/ireland/> (dostęp: 21.11.2022 r.).

2. Podstawy irlandzkiego systemu prawnego

Dnia 6.12.1921 r. Irlandia na mocy traktatu anglo-irlandzkiego (*Anglo-Irish Treaty*) uzyskała niepodległość od Wielkiej Brytanii dla 26 południowych hrabstw. Sześć hrabstw północnych (*Ulster*) pozostało częścią Wielkiej Brytanii. W 1937 r. weszła w życie Konstytucja Irlandii, która zastąpiła pierwszą konstytucję tego państwa z 1922 r. i po licznych nowelizacjach w dalszym ciągu obowiązuje jako podstawowy akt obowiązującego prawa.

W 1948 r. Irlandia wystąpiła ze Wspólnoty Brytyjskiej (*British Commonwealth*), co nabrało mocy obowiązującej w 1949 r. W 1973 r. wraz z Danią i Zjednoczonym Królestwem przystąpiła do Wspólnot Europejskich. W kolejnych latach rządy Irlandii dążyły do pokojowego zjednoczenia kraju. Udało się to osiągnąć dopiero w 1988 r. wraz z wypracowaniem porozumienia pokojowego dla Irlandii Północnej (*Good Friday Agreement*, *GFA* lub *Belfast Agreement*), zatwierdzonego w 1998 r.

Irlandia na mocy art. 5 konstytucji jest państwem suwerennym, niepodległym i demokratycznym. Irlandia stanowi republikę konstytucyjną z parlamentarnym systemem rządów. Bikameralny Parlament Narodowy (*Oireachtas*) zgodnie z art. 15 konstytucji składa się z Prezydenta (*Uachtarán na hÉireann*), a także: Izby Reprezentantów (*Dáil Éireann*) oraz Senatu (*Seanad Éireann*). Głową państwa na podstawie art. 12 konstytucji jest Prezydent – pierwsza osoba w państwie, sprawująca władzę i wykonująca zadania nałożone na niego mocą konstytucji. Szefem rządu (premierem), który ponosi jako ciało kolegialne odpowiedzialność przed Izłą Reprezentantów, jest na mocy art. 28 konstytucji Taoiseach. Rząd sprawuje władzę wykonawczą. Wymiar sprawiedliwości sprawują na podstawie art. 34 konstytucji sędziowie.

System sądów irlandzkich wywodzi się z konstytucji z 1922 r. Na mocy tego aktu prawnego ustanowione zostały sądy, mające w założeniu przejąć obowiązki administracji brytyjskiej przy tworzeniu państwa. Obecne sądy powoływane są na podstawie art. 34 konstytucji z 1937 r. Konstytucja określa strukturę systemu sądownictwa w Irlandii, ustanawiając sądy pierwszej instancji z Wyższym Sądem Apelacyjnym oraz Sąd Najwyższy. Przewidziano również powoływanie sądów o właściwości lokalnej i ograniczonej (tj. sądy rejonowe i okręgowe), z prawem apelacji określonym przez ustawę.

System prawny Irlandii to system prawa zwyczajowego (*common law*) oparty na modelu anglosaskim, jednakże znacznie zmodyfikowany przez prawo zwyczajowe. W systemie tym mamy do czynienia z kontrolą sądową aktów ustawodawczych dokonywaną przez Sąd Najwyższy.

W Irlandii można wskazać cztery podstawowe źródła prawa: konstytucję, ustawy, orzecznictwo oraz prawo UE.

Konstytucja stanowi najwyższe krajowe źródło prawa. Jest to zwięzły dokument, składający się z preambuły i 50 artykułów. Ustawa zasadnicza została napisana w języku irlandzkim oraz języku angielskim.

Kolejnym podstawowym źródłem prawa jest ustawodawstwo. Może tworzyć, zmieniać lub uchylać obowiązujące prawo, jeżeli pozostaje ono niezgodne z konstytucją i zobowiązaniami Irlandii wynikającymi z prawa UE. Prawo zwyczajowe i orzecznictwo są trzecim podstawowym źródłem prawa Irlandii. Sędziowie irlandzcy muszą co do zasady stosować się do orzeczeń sądów wyższej instancji. Jeśli dochodzi do kolizji dwóch orzeczeń, o zastosowaniu jednego z nich decyduje sąd, który wydał orzeczenie.

Czwartym podstawowym źródłem prawa w Irlandii jest prawo UE. Wynika to z członkostwa Irlandii w UE. W niektórych obszarach kompetencji prawo unijne jest źródłem prawa najwyższej rangi w Irlandii. Tam, gdzie prawo irlandzkie pozostaje sprzeczne z prawem UE, pierwszeństwo ma prawo UE (art. 29 ust. 4 pkt 6 konstytucji). Unijne normy prawne są wiążące dla sądów krajowych. Spory dotyczące prawa europejskiego podniesione w sądach irlandzkich mogą być kierowane do Sądu Pierwszej Instancji i/lub do Trybunału Sprawiedliwości.

3. Rozumienie pojęcia mniejszości narodowej i etnicznej w Irlandii

W art. 1 irlandzkiej konstytucji wskazano, że naród irlandzki potwierdza swoje niezbywalne, nieodwołalne i suwerenne prawo wyboru formy rządu, decydowania o stosunkach z innymi narodami, jak również o rozwoju swojego życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego, w zgodzie z własnym duchem i tradycją.

Prawo do bycia częścią narodu irlandzkiego ma w świetle art. 2 konstytucji każda osoba urodzona na wyspie Irlandia. Prawo do tego, aby należeć do narodu, mają ponadto osoby, które uznano za obywateli Irlandii. Naród irlandzki pielęgnuje swoje szczególne więzi ze społecznościami pochodzenia irlandzkiego, które żyją za granicą, a pozostają świadome swojej kulturowej tożsamości oraz dziedzictwa. Wolą narodu irlandzkiego na mocy art. 3 konstytucji jest jednoczyć wszystkich ludzi zamieszkujących na terytorium wyspy Irlandia, z całą różnorodnością ich tożsamości i tradycji.

Konstytucja w art. 9 ust. 1 precyzuje, że zasady nabycia i utraty narodowości oraz obywatelstwa irlandzkiego określa ustawa. Jednocześnie nikogo nie można pozbawić narodowości i obywatelstwa irlandzkiego z powodu płci. Zgodnie z art. 9 ust. 2 konstytucji osoba urodzona na wyspie Irlandia, wraz z jej wyspami i morzami, która w chwili swoich narodzin nie miała przynajmniej jednego rodzica będącego obywatelem irlandzkim lub uznanego za obywatela irlandzkiego, nie może uzyskać ani obywatelstwa, ani narodowości irlandzkiej, chyba że w sposób przewidziany w ustawie.

Tym aktem prawnym, który reguluje kwestie związane z narodowością irlandzką oraz obywatelstwem, jest ustawa o narodowości irlandzkiej oraz obywatelstwie z 1956 r. (*Irish Nationality and Citizenship Act, 1956*)⁶. Każda osoba urodzona w Irlandii zgodnie z art. 6 tego aktu prawnego jest obywatelem irlandzkim od urodzenia. Obywatelstwo Irlandii nabywa się również, jeśli jedno z rodziców danej osoby było obywatelem Irlandii w chwili narodzin tej osoby lub stałoby się obywatelem Irlandii zgodnie z ust. 2 art. 6 tej ustawy, gdyby żyło w momencie uchwalenia tego dokumentu. Osoba urodzona przed uchwaleniem tej ustawy, której ojciec lub matka jest obywatelem Irlandii, staje się obywatelem Irlandii od dnia uchwalenia tego aktu prawnego.

Etniczność w Irlandii od wieków była związana z religią, a tożsamość narodu irlandzkiego jest katolicka. Można ją rozumieć jako złożoną koncepcję zakorzenioną w kolonialnych/postkolonialnych narracjach i walkach o niepodległość narodową⁷. Irlandia pozostawała przez długi czas społeczeństwem homogenicznym, w którym wszyscy byli irlandzkimi katolikami.

Od XVII w. katolicyzm odgrywał kluczową rolę w definiowaniu pochodzenia etnicznego tożsamości irlandzkiej. Zostało to potwierdzone na mocy konstytucji z 1937 r., która uznawała szczególną pozycję katolicyzmu jako strażnika narodu. Rozwiązanie to uchylono w drodze referendum z grudnia 1972 r. i jako piąta poprawka zostało wprowadzone do konstytucji⁸. W obecnym kształcie ten akt prawny zapewnia równouprawnienie wszystkich wyznań, a państwo na podstawie art. 1 ust. 2 zobowiązuje się do tego, aby nie wspierać finansowo żadnej religii.

Podobnie jak inne aspekty współczesnej kultury i społeczeństwa irlandzkiego, katolicyzm w Irlandii wyraźnie ewoluował. Biała, katolicka i agrarna Irlandia doświadczyła głębokich zmian społecznych, które wywołały debaty na temat dotychczasowego rozumienia „irlandzkości” (*Irishness*). Miały na to wpływ rosnące przyływy imigracyjne oraz postępujące zróżnicowanie ludności Irlandii. Społeczeństwo stało się z czasem bardziej integracyjne, uznające złożoność i różnorodność swoich obywateli.

Obecnie religia, a zwłaszcza katolicyzm, chociaż nadal pozostaje istotnym elementem określającym tożsamość etniczną wielu Irlandczyków, straciła na znaczeniu w określaniu tożsamości etnicznej społeczeństwa. Pozwoliło to na powiązanie religii z tożsamością jako jednego ze zróżnicowanych czynników złożonej, irlandzkiej tożsamości etnicznej.

Specyficznie rozumiana „irlandzkość”, jej ekskluzywność rasowa, która ugruntowywana była nacjonalistyczną narracją o irlandzkich bohaterach i języku irlandzkim, stworzyła

⁶ Irish Nationality and Citizenship Act 1956 (No. 26 1956), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1956/act/26/enacted/en/html> (dostęp: 22.11.2022 r.).

⁷ C. Considine, *Young Pakistani Men and Irish Identity: Religion, Race and Ethnicity in Post-Celtic Tiger Ireland*, „Sociology” 2018, t. 52 (4), s. 1–16.

⁸ 5th Amendment Recognition of Specified Religions, <https://electionsireland.org/results/referendum/refresult.cfm?ref=197205R> (dostęp: 22.11.2022 r.).

„osobowość narodową” (*national personality*). Przełożyło się to na łączenie korzeni tożsamości irlandzkiej w historii, kulturze oraz bazowaniu na elementach „białej rasy”. Podejście to bezsprzecznie zaważyło na stworzeniu w XIX w. i na początku XX w. zasadniczej i wyłącznej definicji narodu irlandzkiego. W tym zatem należy upatrywać przyczyny, dla których w Irlandii nie została uzgodniona definicja grupy narodowej i etnicznej. Termin ten nie został prawnie zdefiniowany.

Spisy ludności⁹ w sposób dość problematyczny łączą tożsamości etniczne, narodowe i rasowe. Mieszkańcy Irlandii są proszeni o określenie swojego „pochodzenia etnicznego i kulturowego” w zgodzie z następującymi siedmioma kategoriami: Irlandczycy, Irlandzcy Trawelerzy, „każde inne białe pochodzenie”, Afrykańczycy, „każde inne czarne pochodzenie”, Chińczycy, „każde inne azjatyckie pochodzenie”.

Mniejszości etniczne w Irlandii są opisywane jako te, które dzielą niektóre lub wszystkie z następujących elementów: kultura, religia, historia, język lub miejsce pochodzenia. W Drugiej Narodowej Międzykulturowej Strategii Zdrowia z 2018 r. na lata 2018–2023 (*Second National Intercultural Health Strategy 2018–2023*) termin „mniejszość etniczna” jest używany przede wszystkim do określenia osób, które są w mniejszości w danej populacji ze względu na takie czynniki, jak rasa, kolor skóry, kultura, język czy narodowość.

Dokumenty rządowe oraz osoby zaangażowane w prace na rzecz równości rasowej w Irlandii zazwyczaj stosują termin *minority ethnic* zamiast *ethnic minority*. Oba te terminy, których polskie tłumaczenie to „mniejszość etniczna”, pozostają w powszechnym użyciu i są ogólnie akceptowalne na terytorium Irlandii¹⁰.

Należy podkreślić, że mniejszości etniczne pochodzą z różnych środowisk etnicznych i kulturowych. Przekłada się to na ich bogatą gamę doświadczeń, umiejętności, perspektyw oraz kreatywności. Fakt ten odróżnia grupy etniczne od grup mniejszościowych¹¹.

W raporcie Urzędu ds. równości (*Equality Authority*) z 2006 r., wraz z rekomendacją na rzecz uznania etniczności Irlandzkich Trawelerów, wskazano następujące kryteria: biologiczne utrwalenie, wynikające z zawierania związków małżeńskich w ramach grupy i określanie przynależności do niej przez pochodzenie; dzielenie podstawowych wartości kulturowych względem samozatrudnienia, elastyczności zawodowej, pierwszeństwa zobowiązań społecznych opartych na pokrewieństwie oraz charakterystycznych przekonaniach; istnienie pola

⁹ Pierwszy nowoczesny spis ludności zwany Wielkim Spisem Powszechnym (*Great Census*) odbył się w 1841 r. Od powstania państwa irlandzkiego spisy powszechne przeprowadzane są (z nielicznymi wyjątkami) w niedzielę kwietnia roku kończącego się cyfrą 6, a od 1951 r. roku, który kończy się cyframi 1 i 6. W XXI w. spisy powszechne przeprowadzone zostały w latach 2002, 2006, 2011 oraz 2022 – Census 3April2022, <https://www.census.ie/more-about-census/history/> (dostęp: 23.11.2022 r.).

¹⁰ Ethnic minorities and mental health. Revised guidelines for mental health services and staff on working with people from ethnic minority communities, Mental Health Commission, December 2021, s. 3.

¹¹ A. Haynes, S. Joyce, J. Schweppe, *The Significance of the Declaration of Ethnic Minority Status for Irish Travellers*, „Nationalities Papers” 2021, nr 2, t. 49, s. 271.

komunikacji i interakcji, w ramach którego dana grupa ma swój własny język, posiadanie nazwy dla swojej grupy oraz świadomości występowania czynników, które przemawiają za przynależnością do tej konkretnej grupy¹².

¹² Traveller Ethnicity: An Equality Authority Report, The Equality Authority, Dublin 2006, s. 63.

II. Podstawy prawne regulujące status mniejszości narodowych i etnicznych

Irlandia od 2000 r. jest stroną Międzynarodowej Konwencji o eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (*Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, CERD*) z 1965 r. Konwencja weszła w życie w styczniu 1969 r. i dotychczas przystąpiło do niej 155 państw. Dokument definiuje dyskryminację jako: wszelkie wyróżnienie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie ze względu na rasę, kolor skóry, pochodzenie lub przynależność narodową albo etniczną, których celem bądź rezultatem jest zniesienie lub ograniczenie uznawania praw człowieka i podstawowych wolności. Państwa-strony tej Konwencji zgodziły się potępiać rasizm i podejmować kroki na rzecz eliminacji wszelkich form tego zjawiska.

Konwencja powołała do życia Komisję do spraw Dyskryminacji Rasowej (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*), tj. pierwszy tego typu organ, którego zadaniem jest monitorowanie przestrzegania porozumień traktatowych w dziedzinie praw człowieka. Komisja nadzoruje realizację postanowień Konwencji poprzez ocenianie raportów składanych przez państwa-strony Konwencji.

Dyrektywy unijne (*European Union Directives*), wiążące państwa członkowskie UE, wymagają implementacji zasady równego traktowania, bez względu na pochodzenie etniczne lub rasowe. Prześladowanie na tym tle uznawane jest za dyskryminację. Członkowie UE mają obowiązek zapewnić dostępność egzekwowania postanowień unijnych dyrektyw dla wszystkich osób, na które niekorzystnie wpłynęło niezastosowanie zasady równego traktowania.

W celu zapobiegania takim sytuacjom, państwa członkowskie UE zobligowane są do powoływania organów mających promować równe traktowanie. Taka funkcja została przyznana Urzędowi ds. równości, który obecnie funkcjonuje jako Irlandzka Komisja Praw Człowieka i Równości (*Irish Human Rights and Equality Commission, IHREC*). Jest to niezależny organ, podlegający wyłącznie organowi ustawodawczemu, który zajmuje się prawami człowieka i równością w Irlandii, a ponadto budowaniem kultury poszanowania i zrozumienia międzykulturowego w państwie.

Zarówno Konwencja o eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, jak i dyrektywy unijne zostały zaimplementowane do porządku prawnego Irlandii na mocy ustaw o równości zatrudnienia z lat 1998–2015 (*Employment Equality Act 1998, EEA*)¹³, ustaw o równym statusie z lat 2000–2015 (*Equal Status Act 2000, ESA*)¹⁴ i ustawy o równouprawnieniu z 2004 r. (*Equality Act 2004*)¹⁵. Zapewniają one podstawowe środki do zwalczania dyskryminacji w Irlandii. Ustawa o równouprawnieniu z 2004 r. dostosowuje pozostałe dwie ustawy do unijnych dyrektyw dotyczących równego traktowania w zakresie zatrudnienia i rasy.

Wszystkie te akty prawne ustanawiają zakaz dyskryminacji, wymieniając dziewięć powodów, dla których dyskryminacja jest zakazana. Są to mianowicie: płeć, rasa, religia, wiek, niepełnosprawność, orientacja seksualna, stan cywilny, status rodzinny oraz przynależność do Irlandzkich Trawelerów. Ustawy o równości zatrudnienia zakazują dyskryminacji w sferze zatrudnienia i w obszarach związanych z zatrudnieniem zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym, natomiast ustawa o równym statusie dotyczy dostarczania towarów i usług.

Zgodnie z ustawą o równouprawnieniu wszystkie organy publiczne są odpowiedzialne za promowanie równości, zapobieganie dyskryminacji i ochronę praw człowieka swoich pracowników, klientów, użytkowników usług i wszystkich osób, na które oddziałują ich polityki i plany. Jest to obowiązek prawny, zwany obowiązkiem dotyczącym równości i praw człowieka w sektorze publicznym (*Public Sector Equality and Human Rights Duty*), który wywodzi się z art. 42 ustawy o Komisji Praw Człowieka i Równości z 2014 r. (*Irish Human Rights and Equality Commission Act 2014*)¹⁶.

Zgodnie z tą regulacją ustawową każda organizacja, firma lub usługodawca w Irlandii musi być kompetentna w zakresie równości i praw człowieka, jeśli ma promować prawa człowieka oraz równość, a przy tym również uwzględniać potrzebę eliminowania dyskryminacji, promowania równości szans i ochrony praw człowieka w wykonywaniu swoich funkcji.

Wprowadzony w drodze ustawy o Komisji Praw Człowieka i Równości obowiązek uzupełnia istniejącą politykę publiczną, strategię oraz procedury, jako że odnoszą się one do postępu w zakresie praw człowieka i równości. Państwo zobowiązało się do ciągłego rozwoju odnośnie do sfery praw człowieka i implementacji zasady równości poprzez liczne krajowe plany i strategię. Jeśli zobowiązania zawarte w tych planach i strategiach odnoszą się do organu lub organów publicznych, wdrożenie obowiązku może zapewnić spójne ramy dla postępu działań w tym zakresie.

¹³ *Employment Equality Act 1998* (No. 21 1998), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1998/act/21> (dostęp: 22.11.2022 r.), zwane dalej ustawami o równości zatrudnienia.

¹⁴ *Equal Status Act 2000* (No. 8 2000), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2000/act/8/enacted/en/html> (dostęp: 22.11.2022 r.), zwane dalej ustawami o równym statusie.

¹⁵ *Equality Act 2004* (No. 24 2004), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2004/act/24/enacted/en/html> (dostęp: 22.11.2022 r.), zwana dalej ustawą o równouprawnieniu.

¹⁶ *Irish Human Rights and Equality Commission Act 2014* (No. 25 2014), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2014/act/25/enacted/en/html> (dostęp: 23.11.2022 r.), zwana dalej ustawą o Komisji Praw Człowieka i Równości.

Strategie i plany aktualnie obejmują następujące dokumenty: Strategię integracji migrantów: Plan na przyszłość (*Migrant Integration Strategy: A Blueprint for the Future*), Narodową Strategię Osób Niepełnosprawnych: Strategia Włączenia 2017–2021 (*National Disability Strategy Inclusion Strategy 2017–2021*), Narodową Strategię na rzecz Kobiet i Dziewcząt 2017–2020 (*National Strategy for Women and Girls 2017–2020*), Narodową Strategię Włączenia Irlandzkich Trawelerów i Romów na lata 2017–2021 (*National Traveller and Roma Inclusion Strategy 2017–2021*), Krajowy Plan Działań na rzecz Integracji Społecznej 2018–2021 (*National Action Plan for Social Inclusion 2018–2021*) oraz Inicjatywę Jakości Obsługi Klienta (*Quality Customer Services Initiative*).

Dopełnieniem ustawodawstwa w obszarze wdrażania zasady równości i praw człowieka są dwa inne akty prawne. Jednym z nich jest ustawa o zakazie podżegania do nienawiści z 1989 r. (*Prohibition of Incitement to Hatred Act 1989*)¹⁷, która na mocy art. 2 zakazuje podżegających publikacji i przemówień, a także materiałów wizualnych lub dźwiękowych, które mogą stanowić groźbę, obelgę lub zniewagę i mają na celu wywołanie nienawiści. Drugi akt prawny to ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych (porządek publiczny) z 1994 r. (*The Criminal Justice [Public Order] Act 1994*)¹⁸, traktująca rasizm jako problem porządku publicznego.

¹⁷ Prohibition of Incitement to Hatred Act 1989 (No. 19 1989), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1989/act/19/enacted/en/html> (dostęp: 23.11.2022 r.).

¹⁸ Criminal Justice (Public Order) Act 1994 (No. 2 1994), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1994/act/2/enacted/en/html> (dostęp: 23.11.2022 r.).

III. Uprawnienia grup mniejszościowych ze szczególnym uwzględnieniem ich prawa do zachowania swojej tożsamości, używania języka ojczystego w edukacji oraz sferze publicznej

1. Regulacje konstytucyjne w zakresie praw podstawowych

Konstytucja Irlandii w art. 38–44 gwarantuje szereg podstawowych praw osobistych obywateli. Na mocy tego aktu prawnego uznane zostało, że prawa te przysługują obywatelom Irlandii w sposób niezbywalny. Na mocy art. 38 zapewnione zostało prawo do rzetelnego procesu sądowego, natomiast na mocy art. 40 konstytucji zagwarantowane zostały: prawo do równości wobec prawa, prawa do życia, wolności, dobrego imienia, wolność słowa, zgromadzeń i zrzeszania się.

Państwo gwarantuje, że przez wydawane ustawy w sposób szczególny chroni każdego obywatela przed niesprawiedliwym atakiem, a w razie wyrządzonej niesprawiedliwości ochrania jego życie, osobę, dobre imię oraz prawo własności.

Państwo daje także gwarancję, że przez wydawane akty prawne będzie respektowało oraz w miarę możliwości stawiało w obronie i potwierdzało prawa osobiste obywatela. Zgodnie z tym przyznane zostały zarówno prawa rodzinne (art. 41), prawo do nauki (art. 42), prawa dzieci (art. 42A), prawo do własności prywatnej (art. 43), jak również prawo do swobodnego praktykowania religii (art. 44).

Niewymienione w sposób enumeratywny w konstytucji Irlandii prawa również są chronione na gruncie obowiązującej ustawy zasadniczej, jeśli wynikają one z: „chrześcijańskiego i demokratycznego charakteru państwa”; prawa naturalnego lub jako naturalny skutek innego niewymienionego prawa. Za przykłady takich praw wskazać można prawo do integralności cielesnej, prawo do zarabiania na życie oraz prawo do prywatności.

Należy podkreślić, że prawa podstawowe przysługujące jednostkom nie mają jednak charakteru absolutnego i irlandzki organ ustawodawczy może je ograniczać ze względu na m.in. dobro wspólne lub porządek publiczny.

2. Prawa i wolności jednostki w regulacjach prawnomiędzynarodowych

W art. 29 ustawy o Komisji Praw Człowieka i Równości prawa człowieka zostały zdefiniowane jako te prawa i wolności jednostek, które są chronione zarówno przez irlandzką konstytucję, Europejską Konwencję Praw Człowieka z 2003 r. (*European Convention on Human Rights Act 2003*)¹⁹ oraz na podstawie postanowień innych obowiązujących traktatów międzynarodowych, którym w Irlandii nadana została moc obowiązującego prawa.

Prawa do równości wynikają zatem z norm konstytucyjnych i prawa międzynarodowego, a wiele państwowych środków ochrony w zakresie równości i przeciwdziałania dyskryminacji wywodzi się z prawa UE, w tym z Karty Praw Podstawowych UE z 2000 r. (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*), która została ratyfikowana przez Irlandię w październiku 2009 r.²⁰, a także dyrektyw UE w sprawie równości, stanowiących podstawę irlandzkiego ustawodawstwa dotyczącego równości.

Europejska Konwencja Praw Człowieka włącza postanowienia tego dokumentu do prawa krajowego Irlandii, umożliwiając ich rozpatrywanie przed sądami irlandzkimi. Wymaga jednak, aby organ państwa, jako departamenty rządowe i władze lokalne, wykonywały swoje funkcje w sposób zgodny z zobowiązaniami państwa wynikającymi z postanowień tej Konwencji.

W art. 1 EKPC obowiązek poszanowania praw człowieka wymaga, aby wszystkie strony tego dokumentu upewniły się, że każda osoba podlegająca ich jurysdykcji posiada prawa i wolności zawarte w tym dokumencie. Obejmują one: prawo do życia; zakaz tortur; zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej; prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego; prawo do rzetelnego procesu sądowego; prawo do tego, aby nie być bezprawnie karanym; prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego; prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo do wolności wypowiedzi; prawo do wolności zgromadzeń i zrzeszania się; prawo do zawarcia małżeństwa; prawo do skutecznego środka odwoławczego przed władzami krajowymi; zakaz dyskryminacji przy korzystaniu z określonych praw i wolności wymienionych w Konwencji.

Ponadto prawa określone w Konwencji zostały uzupełnione o protokoły, które chronią dodatkowe prawa, takie jak prawo do własności prywatnej, prawo do nauki, wolność przemieszczania się oraz prawa do wolnych wyborów.

Irlandia ratyfikowała szereg międzynarodowych traktatów i konwencji dotyczących praw człowieka. Jest zobowiązana na mocy prawa międzynarodowego do zapewnienia – zarówno poprzez ustanawianie na swoim terytorium prawa, jak i prowadzoną przez władze państwowe

¹⁹ European Convention on Human Rights Act 2003 (No. 20 2003), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2003/act/20/enacted/en/print.html> (dostęp: 24.11.2022 r.), zwanej dalej Konwencja lub EKPC.

²⁰ M. Woźniak, *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej w perspektywie Karty Praw Podstawowych UE*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2021, nr 7, s. 55.

politykę – respektowania praw określonych w tych traktatach. Organy monitorujące przestrzeganie traktatów ONZ okresowo badają postępy Irlandii w odniesieniu do tych praw.

Niektóre traktaty międzynarodowe zezwalają jednostkom na wnoszenie skarg do właściwego organu traktatowego. Aby miały one moc obowiązującego prawa, co oznacza wówczas, że są prawnie egzekwowane przez sądy krajowe – prawa wynikające z tych traktatów muszą zostać włączone do aktów parlamentu lub – w niektórych przypadkach – do przepisów konstytucji. Jednym z przykładów takiego aktu prawa międzynarodowego jest ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych (Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zakazu stosowania tortur) z 2000 r. (*Criminal Justice [United Nations Convention Against Torture] Act 2000*). Wprowadza ona w życie niektóre postanowienia Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

Spśród dziewięciu podstawowych traktatów ONZ dotyczących praw człowieka Irlandia ratyfikowała siedem: Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR), Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR), Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (*Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, CERD), Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, CEDAW), Konwencję w sprawie zakazu stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment*, CAT), Konwencję o prawach dziecka (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) oraz Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD).

Ze względu na to, że Irlandia ma dualistyczny system prawny, co wynika z art. 29 ust. 6 konstytucji tego państwa, umowy międzynarodowe nie są częścią prawa krajowego, chyba że tak postanowią izby parlamentu. Państwo uznaje jednak, że w ramach tych zobowiązań międzynarodowych rządy są przede wszystkim odpowiedzialne za tworzenie warunków, w których prawa te mogą być realizowane, jak również za zapewnienie, że nie są one łamane.

Ochrona praw i wolności jednostki zagwarantowana została także na podstawie Karty Praw Podstawowych UE. Dokument ten zawiera łącznie 54 artykuły dotyczące praw i wolności obywatelskich, politycznych i społecznych, które umieszczono w sześciu tytułach: I. Godność, II. Wolności, III. Równość, IV. Solidarność, V. Prawa obywatelskie i VI. Wymiar Sprawiedliwości. Szczególnie ważne z punktu widzenia funkcjonowania grup mniejszościowych na terytorium państw członkowskich UE są art. 20-26 w tytule III. Gwarantują one: równość wobec prawa; niedyskryminację w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania,

a ponadto również m.in. z uwagi na przynależność do mniejszości narodowej; różnorodność kulturową, religijną i językową; równość kobiet i mężczyzn; prawa dziecka; prawa osób w podeszłym wieku; a także integrację osób niepełnosprawnych.

Status grup mniejszościowych uregulowany został ponadto na podstawie unijnych dyrektyw dotyczących równości. Pośród najważniejszych z nich należy wskazać: Przekształconą dyrektywę w sprawie równości płci z 2006 r. (*Recast Gender Equality Directive*), która odnosi się do realizacji zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w sprawach zatrudnienia oraz pracy, Dyrektywę w sprawie równości dóbr i usług ze względu na płeć z 2004 r. (*Gender Goods and Services Equality Directive*), która dotyczy wdrażania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w kwestii dostępu oraz przy dostarczaniu towarów, usług i obiektów; Dyrektywę o równości rasowej (*Racial Equality Directive*) z 2000 r., zakazującą dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne danej osoby w obszarach zatrudnienia, edukacji, zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej oraz dostępu do towarów i usług; a także Dyrektywę o równości zatrudnienia (*Employment Equality Directive*) z 2000 r., która ustanawia ogólne ramy równego traktowania w obszarze zatrudnienia, zakazując przy tym dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na przekonania religijne, wiek, niepełnosprawność i orientację seksualną.

3. Uprawnienia grup mniejszościowych w odniesieniu do prawa do zachowania własnej tożsamości i używania języka ojczystego

Istotne dla funkcjonowania rozmaitych grup kulturowych i etnicznych jest podtrzymywanie ich zbiorowej tożsamości opartej na poczuciu wspólnej historii i pochodzeniu. Kwestia kultywowania przez grupy mniejszościowe własnej kultury, języka, zwyczajów i praktyk, a także zaspokajanie różnych potrzeb z nimi związanych, nakłada na agencje użyteczności publicznej obowiązek rozumienia ich szczególnych wymagań oraz odpowiadania na nie poprzez odpowiednie świadczenie usług.

Jednym z kluczowych obszarów, w ramach których te potrzeby się ujawniają, jest edukacja. Podkreślić należy, że w art. 42 konstytucji unormowane zostało, iż pierwotnym i naturalnym wychowawcą dziecka jest rodzina, gwarantując przy tym respektowanie niezbywalnego prawa i obowiązku rodziców do zapewnienia swoim dzieciom edukacji religijnej i moralnej, intelektualnej, fizycznej oraz społecznej.

Istotne przepisy prawne odnośnie do obszaru edukacji zawarte zostały w ustawie o systemie oświaty (*Education Act 1998*)²¹. Zgodnie z tym aktem prawnym system edukacyjny

²¹ Education Act 1998 (No. 51 1998), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1998/act/51/enacted/en/html> (dostęp: 25.11.2022 r.).

powinien być odpowiedzialny przed uczniami, ich rodzicami oraz państwem za zapewnianą edukację, szanować różnorodność wartości, przekonań, języków i tradycji społeczeństwa irlandzkiego oraz angażować się w partnerstwo między szkołami, patronami, uczniami, rodzicami, nauczycielami i pozostałymi pracownikami szkoły, społecznością obsługiwaną przez szkołę i państwo.

Ponadto ustawy o równym statusie zakazują dyskryminacji w świadczeniu m.in. usług i dostępu do edukacji z któregośkolwiek z dziewięciu powodów, w tym rasy i przynależności do Irlandzkich Trawelerów. W ustawie tej wskazano, że instytucje świadczące usługi edukacyjne nie powinny nikogo dyskryminować pod czterema względami: przyjęcia, dostępu, warunków oraz wydalenia. Co istotne, dyskryminacja przy przyjęciu jest dozwolona tylko, gdy ma na celu zachowanie etosu religijnego szkoły, a taki rodzaj dyskryminacji jest upubliczniony w regulaminie szkoły dotyczącym rekrutacji.

Przepisy dotyczące edukacji, zarówno wielo- jak i międzykulturowej, strategii przeciwdziałania rasizmowi oraz działaniom na rzecz tolerancji wobec osób z innych krajów lub grup etnicznych, są obecne w prawie irlandzkim od dawna. Wiązało się to z początkiem ruchów migracyjnych w Irlandii od lat 80. XX w. i ich nasileniem po rozszerzeniu UE o kraje Europy Środkowo-Wschodniej w 2004 r. oraz w latach rozkwitu okresu Celtyckiego Tygrysa (*Celtic Tiger*). W trakcie dekady 1995–2005 do Irlandii przybyło prawie 500 tysięcy osób²².

Pojęcia „wielokulturowość” oraz „międzykulturowość” były stosowane w odniesieniu do zmian zachodzących w społeczeństwie irlandzkim na wyrażenie stanu, w którym cała ludność tego państwa ma stworzone warunki rozwoju i wzajemnego uczenia się od siebie.

Edukacja jest zatem szczególnie ważna, gdyż kształtuje społeczeństwo i przyczynia się do jego rozwoju. Szkoły odgrywają znaczącą rolę w rozwoju społeczeństwa międzykulturowego, chociaż nie są w stanie unieść całej odpowiedzialności za wynik walki z rasizmem, jak też za promowanie kompetencji międzykulturowych. Edukacja międzykulturowa powinna być uznana za niezbędną dla wszystkich dzieci, mając na uwadze cel w postaci przygotowania ich do uczestnictwa w coraz bardziej zróżnicowanym społeczeństwie Irlandii²³.

Wymienić należy trzy podstawowe dokumenty, które zapoczątkowały świadczenie usług edukacyjnych dla mniejszości etnicznych w Irlandii. Są to: Wytyczne dotyczące edukacji międzykulturowej w szkole podstawowej z 2005 r. (*Guidelines on Intercultural Education in the Primary School*), Deklaracja Strategii Departamentu Edukacji 2005–2007 (*Department of Education Statement of Strategy 2005–2007, DES*)²⁴ oraz Zapewnienie równości szans w szko-

²² P.M. Garrett, *Constraining and confining ethnic minorities: impoverishment and the logics of control in neoliberal Ireland*, „Patterns of Prejudice” 2015, nr 4, t. 49, s. 419.

²³ J. Augustyniak, *Irish intercultural education*, „General and Professional Education” 2013, nr 3, s. 20.

²⁴ Obecnie obowiązująca Strategia określa przyjęte cele i priorytety na lata 2021–2023 – zob. Statement of Strategy 2021–2023, Department of Education, 2021, <https://www.gov.ie/en/collection/b6dc04-statements-of-strategy-from-the-department-of-education-and-skills/> (dostęp: 24.11.2022 r.).

łach 2005: Plan działania na rzecz integracji edukacyjnej (*Delivering Equality of Opportunity in Schools 2005: An Action Plan for Educational Inclusion*).

Wytyczne dotyczące edukacji międzykulturowej w szkole podstawowej wydane przez Narodową Radę ds. Programów Nauczania i Oceny (*National Council for Curriculum and Assessment*) regulują, że edukacja międzykulturowa nie stanowi jedynie dodatku do programu nauczania w szkole podstawowej, który sam w sobie jest programem międzykulturowym.

Wytyczne definiują edukację międzykulturową jako opartą na dwóch fundamentach. Pierwszym z nich jest uznanie, że edukacja szanuje, celebryje i akceptuje normalność różnorodności we wszystkich dziedzinach ludzkiego życia. Wiąże się z tym konieczność szczególnego uwrażliwienia uczniów na ideę, że ludzie w naturalny sposób rozwinęli rozmaite sposoby życia, zwyczaje i światopoglądy oraz że ta różnorodność ludzkiego życia wzbogaca całe społeczeństwo.

Drugie z przyjętych założeń ujmuje edukację jako promującą równość i prawa człowieka, przeciwstawiającą się niesprawiedliwej dyskryminacji i krzewiącą wartości, na których zbudowana jest równość.

W Deklaracji Strategii Departamentu Edukacji podkreślone zostały Priorytety Departamentu w zakresie promocji równości i integracji, wysokiej jakości wyniki i wymóg uczenia się przez całe życie. Odnosiło się to konkretnie do zaspokojenia potrzeb znacznej populacji imigrantów, jak i powracających emigrantów, z zapewnieniem im możliwości większego zróżnicowania i wzbogacenia edukacji oraz konieczność uwzględnienia specyficznych potrzeb tych grup.

Natomiast Plan działania Wyrównywanie szans w szkołach koncentrował się na zaspokajaniu potrzeb edukacyjnych dzieci i młodzieży ze środowisk znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, poczynając od edukacji przedszkolnej, a skończywszy na szkole średniej (tj. dla dzieci w wieku od 3 do 18 lat). Idea stworzenia tego dokumentu wyrosła z przekonania, że każdy zasługuje na równe szanse w dostępie, uczestnictwie i czerpaniu korzyści z edukacji. W ujęciu tym każda osoba powinna mieć możliwość pełnego wykorzystania swojego potencjału edukacyjnego z powodów osobistych, społecznych i ekonomicznych, edukacja zaś jest kluczowym czynnikiem w promowaniu włączenia społecznego i rozwoju gospodarczego.

Dostosowanie się do powyższych wytycznych stanowiło wymóg wprowadzenia licznych uprawnień i przepisów. Zgodnie z nimi każde dziecko w Irlandii ma prawo do bezpłatnej, prowadzonej przez państwo szkoły podstawowej i średniej, niezależnie od kraju pochodzenia lub statusu migracyjnego. Uczęszczanie do szkoły w pełnym wymiarze godzin jest obowiązkowe dla wszystkich dzieci w wieku od 6 do 16 lat.

Bezpłatna edukacja na poziomie wyższym jest dostępna dla wszystkich obywateli UE lub osób posiadających oficjalny status uchodźcy. Niemniej jednak przyjęto obowiązywanie szeregu warunków dotyczących rodzaju i poziomu kursu oraz pobytu w UE przed podjęciem nauki.

Nauczyciele wspomagający język (*Language Support Teachers*) są finansowani z DES na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym w tych szkołach, w których naukę pobierają nowi uczniowie, dla których angielski nie jest językiem ojczystym. Poziom dodatkowego wsparcia nauczyciela języka zależy od liczby zapisanych uczniów, dla których język angielski jest drugim językiem i związanych z tym ocenianych poziomów biegłości językowej uczniów.

Grupy wsparcia mniejszości etnicznych mogą uzyskać dostęp do finansowania w ramach Programu Wsparcia Edukacji Społecznej (*Community Education Support Programme*), aby zapewnić wsparcie „kultury macierzystej”, podczas takich zajęć, jak np. taneczne czy muzyczne. Wsparcie programowe zapewniane uczniom obejmuje także podręczniki drukowane w siedmiu językach, materiały, dostęp do Internetu i poczty e-mail w niektórych ośrodkach, koszty opieki nad dziećmi uczęszczającymi na zajęcia języka angielskiego dla mówiących innymi językami (*English for Speakers of Other Languages, ESOL*) oraz niektóre kursy w pełnym wymiarze godzin wraz z opłatą czesnego.

IV. Gwarancje prawne uczestniczenia grup mniejszościowych w życiu społeczno-politycznym

Zasada równości dotyczy nie tylko dostępu do zasobów czy podejmowania decyzji. Osiągnięcie równości wiąże się także z dostępem do uznania, statusu i pozycji w społeczeństwie, jak również do kształtowania relacji opartych na szacunku, trosce i solidarności.

Jednym z elementów składających się na fundamentalne, w świetle zasady równości, poszanowanie wolności obywatelskich, jest to, aby każdy miał zagwarantowaną wolność wypowiedzi. W świetle przeprowadzonych w Irlandii w 2021 r. badań dotyczących praktyk w zakresie praw człowieka²⁵ obowiązujące w Irlandii prawo zabrania używania słów lub zachowań, które mogą wywołać nienawiść wobec innych osób ze względu na ich rasę, narodowość, religię, pochodzenie etniczne, narodowość lub orientację seksualną.

Poszanowanie wolności człowieka przejawia się również w postaci ochrony uchodźców. Rząd współpracował z Biurem Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (*UN High Commissioner for Refugees*, UNHCR), Międzynarodową Organizacją ds. Migracji (*International Organization for Migration*) oraz innymi organizacjami humanitarnymi w celu zapewnienia ochrony i pomocy uchodźcom, osobom ubiegającym się o azyl, bezpieczeństwa i innym osobom wymagającym szczególnej troski.

Irlandzkie prawo przewiduje nadawanie statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, a rząd stworzył system udzielania ochrony uchodźcom nazywany „świadczaniem bezpośrednim” (*direct provision*). Jest to system, który obejmuje zakwaterowanie, posiłki, tygodniowy zasiłek pieniężny, dostęp do opieki zdrowotnej i edukację dla dzieci. Wnioskodawcy są rozdzielani do ośrodków w całym kraju na czas rozpatrywania ich spraw. Okres ten może w praktyce trwać wiele lat i wiązać się z licznymi opóźnieniami. Osoby ubiegające się o azyl, których wstępne wnioski zostały odrzucone, mogą odwołać się od tej decyzji. Osoby, którzy ubiegają się o azyl, mają dostęp do porad prawnych.

²⁵ 2021 Country Reports on Human Rights Practices: Ireland, U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights, And Labor, <https://www.gov.ie/en/collection/b6dc04-statements-of-strategy-from-the-department-of-education-and-skills/> (dostęp: 25.11.2022 r.).

Kwestią zasadniczą jest zapewnienie wolności udziału w procesie politycznym. Żadne obowiązujące w Irlandii przepisy prawne nie ograniczają udziału kobiet lub członków grup mniejszościowych w procesie politycznym. Fundusze rządowe dla partii politycznych mogą zostać ograniczone, jeśli 30% zgłoszonych kandydatów w wyborach powszechnych nie będą stanowiły kobiety.

Były wicepremier (Tánaiste) i pełniący od grudnia 2022 r. po raz drugi urząd premiera, Leo Varadkar, był jedynym członkiem izby niższej parlamentu irlandzkiego, który dokonał własnej identyfikacji jako członek mniejszości etnicznej. Natomiast senator Eileen Flynn jest pierwszą członkinią Irlandzkich Trawelerów w *Oireachtas*. Zgodnie z rezultatami dziennikarskiego dochodzenia gazety *Irish Independent* z listopada 2020 r. politycy identyfikujący się jako mniejszości etniczne lub seksualne stali się obiektem nieproporcjonalnie dużej liczby nadużyć w Internecie.

Analizując kwestie dyskryminacji oraz nadużyć społecznych, warto nadmienić, że irlandzkie prawo nadaje kobietom i mężczyznom równy status prawny oraz przyznaje im równe prawa. Rząd skutecznie egzekwował obowiązujące przepisy prawne, chociaż nierówności w płacach i awansach utrzymywały się zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Irlandzcy Trawelerzy, Romowie oraz imigrantki wykazują generalnie niski poziom uczestnictwa w życiu politycznym i publicznym.

Ustawy o równym statusie z lat 2000–2018 promują równość, zakazują pewnych rodzajów dyskryminacji (z nielicznymi wyjątkami), zakazują molestowania seksualnego oraz molestowania innego rodzaju, zakazują wiktymizacji, wymagają rozsądnego dostosowania osób niepełnosprawnych, umożliwiają szeroki zakres działań pozytywnych.

Ustawy te zabraniają dyskryminowania kogokolwiek w dostarczaniu towarów i usług, zakwaterowania i edukacji ze względu na płeć, stan cywilny, status rodzinny, wiek, niepełnosprawność, orientację seksualną, rasę, religię lub przynależność do społeczności Irlandzkich Trawelerów.

Te akty prawne mają zastosowanie do osób, które: kupują i sprzedają szeroką gamę towarów; korzystają z szerokiego wachlarza usług lub świadczą takie usługi; uzyskują lub zbywają zakwaterowanie; uczęszczają do placówek oświatowych lub kierują nimi. Odrębne przepisy prawne przyjęte zostały w odniesieniu do klubów dyskryminujących oraz koncesjonowanych obiektów, podobnie jak w kwestii dyskryminacji w miejscu pracy.

Jako problem z egzekwowaniem przepisów ustaw o równym statusie zidentyfikowano społeczną dyskryminację i przemoc wobec imigrantów oraz mniejszości rasowych, etnicznych i religijnych. W szczególności ludność afrykańska i społeczność muzułmańska w Irlandii doświadczyły przemocy fizycznej na tle rasowym i religijnym, zastraszania, obraźliwych graffiti, jak też stosowania słownych obelg.

Obowiązujące prawo zobowiązuje lokalnych urzędników do tworzenia odpowiednich miejsc noclegowych dla Irlandzkich Trawelerów oraz do pozyskiwania opinii od nich. Według

Irlandzkiej Komisji Praw Człowieka i Równości grupa ta 22 razy częściej niż inni respondenci zgłaszała dyskryminację w dostępie do mieszkań. Ponadto zgłaszała ona wyższy niż przeciętny poziom bezdomności i bezrobocia oraz słaby dostęp do opieki zdrowotnej i usług edukacyjnych.

W 2016 r., zgodnie z wydanym wówczas raportem, Komitet Praw Socjalnych Rady Europy (*Council of Europe's Committee of Social Rights*) dostrzegł, że prawo i praktyka Irlandii naruszają prawa człowieka członków grupy Irlandzkich Trawelerów z następujących powodów: zapewnienia im nieodpowiednich warunków w wielu obiektach, niewystarczającego zakwaterowania, nieodpowiedniego zabezpieczenia prawnego dla osób zagrożonych eksmisją oraz eksmisji przeprowadzanych bez niezbędnych zabezpieczeń. W 2018 r. irlandzki rząd powołał grupę ekspertów ds. zakwaterowania podróżnych (*Traveller Accommodation Expert Group*) w celu przeprowadzenia przeglądu pomocy mieszkaniowej dla tej społeczności. Grupa ta opublikowała swoje ustalenia w 2019 r., identyfikując luki między planami rządu a ich realizacją.

W kwestii praw pracowniczych i gwarancji praw w zakresie zatrudnienia oraz wykonywania zawodów należy podkreślić, że irlandzkie prawo zakazuje dyskryminacji w wielu obszarach związanych z zatrudnieniem. Ochronę prawną przed dyskryminacją związaną z zatrudnieniem zapewniają ustawy o równości zatrudnienia z lat 1998–2015.

Ustawy o równości zatrudnienia z lat 1998–2015 promują równość; zakazują dyskryminacji z dziewięciu powodów; zakazują molestowania seksualnego i molestowania z dziewięciu powodów; zakazują wiktyimizacji; wymagają rozsądnych usprawnień dla osób niepełnosprawnych w odniesieniu do dostępu, uczestnictwa i szkolenia w zakresie zatrudnienia; zezwalają na działania pozytywne w celu zapewnienia pełnej równości w praktyce w dziewięciu aspektach.

Regulacje ustaw o równości zatrudnienia w wymiarze przedmiotowym odnoszą się do: ogłoszeń o pracę; równej płacy; dostępu do zatrudnienia; szkolenia zawodowego i doświadczenia zawodowego; warunków zatrudnienia; awansu lub przekwalifikowania się; klasyfikacji stanowisk; zwolnienia; układów zbiorowych.

Przepisy tych ustaw w wymiarze podmiotowym dotyczą: pracowników pełnoetatowych, niepełnoetatowych i tymczasowych; pracowników sektora publicznego i prywatnego; organów szkolenia zawodowego; agencji rekrutacyjnych i pośrednictwa pracy; związków zawodowych, organizacji zawodowych i branżowych. Ponadto ustawy obejmują również: samozatrudnionych kontrahentów; współników w spółkach osobowych; urzędników państwowych i samorządowych.

Zgodnie z tymi ustawami dyskryminacja ma miejsce, gdy dana osoba jest traktowana w sposób mniej korzystny niż inna ze względu na kolor skóry i rasę, wyznanie, pochodzenie,

język, płeć, stan cywilny lub rodzinny, orientację seksualną, wiek, religię, niepełnosprawność, stan zdrowia lub przynależność do Irlandzkich Trawelerów.

Dyskryminacja z powodów rasowych jest określana jako dyskryminacja ze względu na inną rasę, kolor skóry, narodowość lub pochodzenie etniczne albo narodowe. Ustawy dotyczą zarówno bezpośredniej, jak i pośredniej dyskryminacji. Dyskryminacja bezpośrednia ma miejsce, gdy dana osoba jest traktowana mniej przychylnie niż inna osoba w tej samej sytuacji lub okolicznościach z któregośkolwiek z dziewięciu powodów wymienionych w ustawach. Natomiast dyskryminacja pośrednia odnosi się do praktyk lub polityk, które pozornie mogą nie wydawać się dyskryminujące, ale mają dyskryminujący charakter.

Ustawy te przede wszystkim wymagają jednakowej płacy za wykonanie takiej samej pracy lub pracy o równej wartości. Wnioski o równe wynagrodzenie można wносить z dowolnego z dziewięciu chronionych powodów, mając na względzie to, że ustawy o równości zatrudnienia z lat 1998–2015 mają na celu zapewnienie równości szans w odniesieniu do zatrudnienia.

Ustawy zabraniają dyskryminacji w dostępie do zatrudnienia, warunków pracy, szkolenia w miejscu pracy, molestowania, awansu, a także innych obszarów związanych z zatrudnieniem. Osoba, która uważa, że była dyskryminowana, może dochodzić zadośćuczynienia za pośrednictwem Komisji ds. stosunków w miejscu pracy (*Workplace Relations Commission*, WRC) oraz na drodze sądowej (w postępowaniu odwoławczym) w związku z dochodzeniem roszczeń na podstawie tych aktów prawnych.

Na gruncie ustaw o równości zatrudnienia istnieją pewne ogólne wyjątki, które mają zastosowanie do wszystkich rodzajów zatrudnienia, a także takie, które mają zastosowanie jedynie do niektórych rodzajów zatrudnienia.

Pierwszym z wyjątków dotyczących wszystkich rodzajów zatrudnienia są zdolność i kompetencje, co oznacza, że pracodawca nie jest zobowiązany do zatrudnienia osoby, która nie jest w stanie prawidłowo wykonywać konkretnej pracy. Jeśli jednak osoba niepełnosprawna byłaby w stanie wykonywać tę pracę, gdyby wprowadzono rozsądne dostosowania w miejscu pracy, pracodawca powinien dokonać takich dostosowań.

Kolejny wyjątek stanowią kwalifikacje edukacyjne, techniczne lub zawodowe. Zgodnie z ustawami pracodawcy mogą odrzucić kandydatów do pracy, którzy nie mają kwalifikacji powszechnie uznawanych za niezbędne do wykonywania danej pracy.

Wspomnieć trzeba również o tym, że ustawy zezwalają także pracodawcom na zapewnianie określonych świadczeń pracownikom, którzy mają rodziny.

Określone wyjątki dotyczą ponadto funkcjonariuszy lub pracowników państwowych. Zgodnie z ustawami nie jest dyskryminacją, jeśli od niektórych pracowników tych kategorii wymaga się spełnienia specjalnych wymagań, w tym posiadania obywatelstwa irlandzkiego; zamieszkiwania na określonym obszarze lub biegłego posługiwania się językiem irlandzkim.

Takie odstępstwa od przepisów ustaw o równości zatrudnienia dotyczą także nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych, od których wymaga się biegłości w języku irlandzkim; Sił Obronnych – zgodnie z ustawami mogą one traktować pracowników w różny sposób ze względu na wiek i niepełnosprawność; zatrudnienia w domu innej osoby, co odnosi się do pracowników świadczących usługi osobiste w prywatnym domu danej osoby, np. opieki nad dziećmi, usług opiekuńczych; policji w Irlandii (*Garda Síochána*) i Służby Więziennej, które mogą przydzielać określone zadania wyłącznie mężczyznom lub wyłącznie kobietom; instytucji religijnych, edukacyjnych i medycznych, których cele obejmują świadczenie usług w środowisku promującym wartości religijne, przy czym każde działanie instytucji religijnej, edukacyjnej lub medycznej finansowanej ze środków publicznych, w celu zapobieżenia podważaniu przez pracownika jej etosu religijnego musi być obiektywnie uzasadnione.

Należy dodać, że wszystko, co pozostaje zgodne z przepisami ustawy o zezwoleniach na zatrudnienie z lat 2003–2014 (*Employment Permits Act 2003*)²⁶, nie jest dyskryminacją ze względu na narodowość. Zgodnie z art. 2 tego aktu prawnego cudzoziemiec nie może podjąć pracy u pracodawcy w Irlandii lub zostać zatrudnionym bez zezwolenia na zatrudnienie. Za naruszenie tego przepisu grozi kara grzywny, a nawet pozbawienia wolności na okres maksymalnie 10 lat.

Raport zatytułowany „Monitorowanie godnej pracy w Irlandii” (*Monitoring Decent Work in Ireland*)²⁷, który został opublikowany w lipcu 2021 r. przez Instytut Badań Ekonomicznych i Społecznych (*Economic and Social Research Institute, ESRI*) oraz Irlandzką Komisję Praw Człowieka i Równości, wykazał, że osoby młode, niepełnosprawne, Irlandzcy Trawelerzy oraz migranci stanowili grupy bardziej narażone na niekorzystne warunki zatrudnienia. Co istotne, rząd skutecznie egzekwował obowiązujące przepisy prawne w tym zakresie, a stosowane kary były współmierne do tych za podobne naruszenia.

²⁶ *Employment Permits Act 2003* (No. 7 2003), <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2003/act/7/enacted/html> (dostęp: 26.11.2022 r.).

²⁷ F. McGinnity, H. Russell, I. Privalko, S. Enright, *Monitoring Decent Work in Ireland*, Economic and Social Research Institute and the Irish Human Rights and Equality Commission, Dublin 2021, s. 6–7.

Bibliografia

- Augustyniak J., *Irish intercultural education*, „General and Professional Education” 2013, nr 3.
- Considine C., *Young Pakistani Men and Irish Identity: Religion, Race and Ethnicity in Post-Celtic Tiger Ireland*, „Sociology” 2018, nr 4, t. 52.
- Garrett P.M., *Constraining and confining ethnic minorities: impoverishment and the logics of control in neoliberal Ireland*, „Patterns of Prejudice” 2015, nr 4, t. 49.
- Haynes A., Joyce S., Schweppe J., *The Significance of the Declaration of Ethnic Minority Status for Irish Travellers*, „Nationalities Papers” 2021, nr 2, t. 49.
- McGinnity F., Russell H., Privalko I., Enright S., *Monitoring Decent Work in Ireland*, Economic and Social Research Institute and the Irish Human Rights and Equality Commission, Dublin 2021.
- Radzewicz E., *O irlandzkich Trawelerach i nomadyzmie*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2016, z. 4 (162).
- Woźniak M., *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej w perspektywie Karty Praw Podstawowych UE*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2021, nr 7.